

**Raftul
Denisei**

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

Guzel Iahina

Zuleiha
deschide ochii

Cuvânt înainte de
LUDMILA ULITKAIA

Traducere din rusă și note de
LUANA SCHIDU

HUMANITAS
fiction

Redactor: Gabriela Russo
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristian Negoită
DTP: Iuliana Constantinescu, Carmen Petrescu

Tipărit la Real

GUZEL IAHINA

ZULEIHA OTKRÎVAET GLAZA

Copyright © 2015 by Guzel Yakhina

Published by arrangement with ELKOST Intl. Literary Agency.

All rights reserved.

© HUMANITAS FICTION, 2018, pentru prezenta traducere românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

IAHINA, GUZEL

Zuleiha deschide ochii / Guzel Iahina; trad. din rusă

și note de Luana Schidu; cuvânt înainte de Ludmila Ulițkaia –

București: Humanitas Fiction, 2018

ISBN 978-606-779-269-0

I. Schidu, Luana (trad.)

II. Ulițkaia, Ludmila (pref.)

821.161.1

EDITURA HUMANITAS FICTION

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 / 408 83 50, fax 021 / 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021 311 23 30

Iubire și tandrețe în infern

Romanul de față aparține aceluși gen de literatură care, pare-se, a dispărut complet după destrămarea URSS. A existat la noi idealul minunat al scriitorilor biculturali, care făceau parte dintr-o națiune sau alta a imperiului, dar care scriau în limba rusă: Fazil Iskander, Iuri Rîthău, Anatoli Kim, Oljas Suleimenov, Cinghiz Aitmatov... Tradițiile acestei școli sunt cunoașterea profundă a valorilor naționale, dragostea față de propriul popor, o atitudine demnă și respectuoasă față de cei de alte naționalități, o complexă relație cu folclorul. Părea că ea nu va continua, că este un continent dispărut. Dar a avut loc un eveniment rar și îmbucurător: a apărut un nou prozator, tânăra tătăroaică Guzel Lahina, care a sporit firesc rânduile acestor maeștri.

Romanul *Zuleiha deschide ochii* este un debut excepțional. Are calitatea esențială a literaturii adevărate: îți merge direct la inimă. Povestea despre destinul personajului principal, o țărăncă tătară din vremurile deschiaburirii, respiră originalitate, autenticitate și farmec, pe care nu de multe ori le-am mai întâlnit în ultimele decenii în șuvoiul imens al prozei contemporane.

Stilul narativ oarecum cinematografic sporește dramatismul acțiunii și veridicitatea personajelor, iar tenta jurnalistică nu numai că nu distruge povestea, ci, dimpotrivă, se dovedește a fi unul dintre meritele romanului. Autoarea îl face pe cititor să se întoarcă la literatura observației exacte, a psihologiei subtile și, cel mai important, la acea dragoste fără de care până și scriitorii cei mai talentați se transformă în niște cronicari reci ai bolilor vremii. Expresia „literatură feminină“ are o nuanță depreciativă – în mare măsură impusă de critica masculină. În

fond, abia în secolul XX femeile au început să aibă profesii până atunci considerate exclusiv masculine: medic, profesor, cercetător științific, scriitor. De-a lungul existenței genului, bărbații au scris romane proaste mult mai multe decât femeile, și acesta este un adevăr greu de combătut. Romanul lui Guzel Iahina este, fără nici o îndoială, feminin. Este despre forța femeii și despre slăbiciunea ei, despre maternitatea sacră nu pe fundalul unei camere de copil englezești, ci pe fundalul unei colonii de muncă, această rezervație infernală, inventată de unul dintre cei mai mari răufăcători ai omenirii. Pentru mine rămâne de neînțeles cum a reușit o autoare atât de tânără să creeze o operă atât de puternică, un imn închinat iubirii și tandreței în infern... O felicit din toată inima pentru acest debut minunat, iar pe cititori, pentru că au parte de o proză excepțională. Este un start strălucit.

Ludmila Ulițkaia

Partea întâi
CURCĂ PLOUATĂ

O zi

Zuleiha deschide ochii. E întuneric ca-n mormânt. După perdeaua subțire, niște găște suspină somnoroase. Mânzul de-o lună plescăie din buze, căutând ugerul mamei. Dincolo de ferestruica de la capul patului, geme surd viscolul de ianuarie. Dar nu trage curentul prin crăpături – asta mulțumită lui Murtaza, care a pus călți la ferestre până să vină frigul. E gospodar bun Murtaza. Și un soț bun. Sforăie zgomotos, cu poftă, în jumătatea de cameră destinată bărbatului. Dormi înfundat, Murtaza, înaintea de ivirea zorilor e somnul cel mai adânc.

E timpul. Allah Atotputernic, ajută-mă să îndeplinesc ce mi-am propus, fă ca nimeni să nu se trezească.

Zuleiha își coboară neuzit pe podea un picior desculț, apoi pe al doilea, se ridică sprijinindu-se de sobă. În timpul nopții, aceasta s-a răcit, căldura s-a dus, podeaua rece îi arde tălpile. Să se încalțe nu poate – n-ar mai reuși să se miște cu pași de pisică, ar putea scârțâi vreo scândură. Nu-i nimic, rabdă Zuleiha. Ținându-se cu mâna de latura rugoasă a sobei, din locul destinat femeii se îndreaptă spre ieșire. Aici e strâmt și întunecos, dar ea ține minte fiecare cotlon, fiecare prag – de jumătate de viață umblă de colo-colo ca pendulul, zile întregi: de la ceaun la jumătatea din cameră destinată bărbatului, cu străchinile pline și fierbinți, și înapoi, cu ele goale și reci.

De câți ani e măritată? Cincisprezece din cei treizeci ai ei? O fi mai mult de jumătate din viață, pesemne. Trebuie să-l întrebe pe Murtaza când o să fie în toane bune, să socotească el.

Să nu se împiedice de covor. Să nu se lovească cu piciorul gol de cufărul sculptat de lângă peretele din dreapta. Să pășească

peste scândura care scârțâie de lângă colțul sobei. Să treacă neuzită de *cearșaul*¹ din bumbac care desparte izba-n două, o parte pentru femeie, alta pentru bărbat. . . Uite că nu mai e mult până la ușa.

Sforăitul lui Murtaza e mai aproape. Dormi, dormi, pentru numele lui Allah. Femeia nu trebuie să-i tănuiască bărbatului nimic, dar, ce să-i faci, uneori e musai.

Acum cel mai important e să nu trezească animalele. De obicei dorm în grajdul de iarnă, dar, când e ger mare, Murtaza poruncește ca păsările și puii de animale să fie aduși în casă. Gâștele nu se agită, dar mânzul bate din copită, scutură din cap – s-a trezit, blestematul. O să fie un cal bun, ager. Își trece mâna prin perdea și îi mângâie botul catifelat: liniștește-te, sunt de-a casei. El pufnește mulțumit din nări în palma ei – a recunoscut-o. Zuleiha își șterge degetele umede de cămașă și împinge încetșor ușa cu umărul. Grea, acoperită pentru iarnă cu păslă, ușa abia se deschide; prin crăpătură năvălește un nor de ger șfichiuitor. Face un pas mare, trecând peste pragul înalt – asta ar mai lipsi, să calce pe el tocmai acum și să trezească duhurile rele, ptiu, ptiu! – și ajunge în tindă. Închide ușa cât poate, se sprijină cu spinarea de ea.

Slavă lui Allah, a străbătut o parte din drum.

În tindă e frig, ca pe uliță – i se face pielea de găină, cămașa de noapte n-o încălzește. Curenții de aer înghețat îi biciuiesc tălpile goale prin crăpăturile din podea. Dar nu e îngrozitor.

Îngrozitor e de partea cealaltă a ușii.

Ubirli karciik – Strigoaica. Așa o numește Zuleiha în sinea ei. Slavă Celui Atotputernic, soacra nu trăiește în aceeași izbă cu ei. Casa lui Murtaza e mare, cu două izbe legate prin tinda comună. În ziua când bărbatul de patruzeci și cinci de ani o adusesese în casă pe Zuleiha, de cincisprezece ani, Strigoaica, cu o suferință de martir întipărită pe față, își mutase singură numeroasele cufere, boccele și vase în izba pentru oaspeți și o ocupase

1. Termenii tăărăști folosiți în carte sunt explicați în glosarul de la sfârșitul volumului.

pe toată. „La mâna!“ țipase ea amenințător la fiul ei, când acesta încercase s-o ajute la mutat. Și n-a mai vorbit cu el două luni. În același an a început să orbească rapid și fără speranță, iar după o vreme, să și surzească. În câțiva ani a ajuns oarbă și surdă ca piatra. În schimb, acum vorbea mult, era de neoprit.

Nimeni nu știa câți ani are de fapt. Ea susținea că o sută. Nu demult, Murtaza se apucase să socotească – socotise îndelung și confirmase: e cum zice mama, chiar are o sută de ani. Era un copil făcut la bătrânețe, iar acum el însuși e aproape bătrân.

De obicei, Strigoaica se trezește mai devreme decât toți ceilalți și își duce în tindă comoara păstrată cu grijă – eleganta oală de noapte din porțelan alb-lăptos, cu albăstrele delicate pe margine și cu un capac ciudat (Murtaza i l-a adus de la Kazan în chip de cadou). Când o cheamă soacra, Zuleiha trebuie să dea fuga să golească și să spele cu grijă prețiosul vas – asta în primul rând, înainte să aprindă cuptorul, să pregătească aluatul sau să ducă vaca la cireadă. Vai de ea dacă nu se trezește la timp. În cincisprezece ani, de două ori nu s-a trezit – și nici nu vrea să-și amintească ce a urmat.

De cealaltă parte a ușii e liniște deocamdată. Dar grăbește-te, Zuleiha, curcă plouată. Curcă plouată – *jebeghean tavik* – o numise prima dată soacra ei. Zuleiha nici nu și-a dat seama cum, după o vreme, a început să-și zică și ea la fel.

Se furișează în adâncul tindei, să ajungă la scara care duce în pod. Bâjbâie după balustrada neted șlefuită. Treptele sunt abrupte, scândurile înghețate gem abia auzit. Sus se simte miros de lemn umed, praf înghețat, ierburi uscate și o aromă vagă de pastramă de găscă. Zuleiha urcă – zgomotul viscolului e mai aproape, vântul bate în acoperiș și vuieste prin colțuri.

În pod hotărăște să se târască în patru labe – dacă pășește, scândurile vor scârțâi chiar deasupra capului lui Murtaza, care doarme. Dar, dacă se târăște, o să alunece ușor – nu cântărește mare lucru, Murtaza o ridică cu o singură mână, ca pe un berbec. Își sumete poalele cămășii de noapte până la piept, ca să nu se umple de praf, și o apucă cu dinții; apoi, pe pipăite, își face drum printre cufere, cutii, unelte de lemn, trece cu mare atenție peste grinzi. Își sprijină fruntea de perete. În sfârșit.

Se ridică puțin și se uită prin lucarnă. Prin bezna de un albastru întunecat a zorilor se întrezăresc vag casele acoperite de zăpadă ale Iulbașului drag. Parcă le număraseră Murtaza – îi ieșiseră peste o sută de gospodării. Satul e mare, nimic de zis. Drumul de țară, cotind ușor, se pierde împreună cu râul la orizont. Ici-colo, în case încep să se aprindă luminile. Mai repede, Zuleiha.

Se ridică în picioare și întinde mâinile. Simte în palme ceva greu, alunecos și totodată aspru – pastrama de găscă. Stomacul i se strânge, îi ghiorăie cerându-și drepturile. Nu, găscă nu poate să ia. Dă drumul bucății de carne, caută mai departe. Iat-o! În stânga lucarnei atâră niște pachete mari și grele învelite în pânză, întărite de frig, de la care vine un ușor miros de fructe. Marmeladă de mere. Coaptă cu grijă în cuptor, bine întinsă pe tăblii mari, uscată temeinic pe acoperiș, să absoarbă soarele fierbinte de august și vânturile răcoroase de septembrie. Poți să muști câte puțin din ea și s-o sugi îndelung, plimbând bucățița tare, acrișoară și zgrunțuroasă pe cerul gurii, sau să-ți umpli gura și să mesteci, să tot mesteci masa elastică, scuipând poate în palmă vreun sâmbure rătăcit... Îi lasă gura apă pentru o clipă.

Zuleiha ia două bucăți de pe frânghie, le răsuțește bine și le îndeasă sub braț. Își trece mâna peste cele rămase – multe, încă foarte multe. Murtaza n-o să-și dea seama.

Iar acum, înapoi.

Se lasă în genunchi și se târăște spre scară. Pachetul cu marmeladă o împiedică să se miște repede. Chiar că-i curcă plo-uată, nu i-a trecut prin minte să ia cu ea un săculeț. Coboară încet scara: nu-și mai simte picioarele, i-au amorțit, calcă cu tălpile înțepenite pe cant. Când ajunge pe ultima treaptă, ușa dinspre Strigoaică se deschide cu zgomot, și o siluetă străvezie, abia deslușită, apare în golul negru. Se aude bastonul greu bocănind în podea.

— E cineva acolo? întrebă Strigoaică întunericul, cu glas gros, de bărbat.

Zuleiha încremenește. Inima îi sparge pieptul, stomacul i se strânge ghem, îl simte ca pe un sloi de gheață. N-a reușit... Sub braț, marmelada se topește, se înmoaie.

Strigoaica face un pas înainte. În cei cincisprezece ani de când e oarbă, a învățat casa pe de rost – se mișcă prin ea în voie, cu multă siguranță.

Zuleiha se cațără târâș câteva trepte mai sus, strângând mai tare cu cotul marmelada moale.

Bătrâna își întoarce bărbia într-o parte, apoi în alta. Nu aude nimic, nu vede – dar simte, cotoroașă bătrână. Pe scurt, Strigoaica. Bastonul lovește cu putere – mai aproape, și mai aproape. Of, o să-l trezească pe Murtaza...

Zuleiha mai suie câteva trepte, agățată de balustradă, umezindu-și buzele uscate.

Silueta albă se oprește la picioarele scării. Se aude cum bătrâna adulmecă, trage aerul pe nări. Zuleiha duce îngrozită mâinile la față – asta-i, miros a pastramă și a mere. Deodată, Strigoaica se repede înainte și începe să lovească în dreapta și-n stânga primele trepte cu bastonul lung, de parcă le-ar despica în două cu sabia. Se aude cum vârful bastonului bocănește undeva, foarte aproape, și, poc!, îi lovește cu putere degetul mijlociu al piciorului gol. Corpul i se moaie, se scurge pe trepte ca aluatul. Dacă bătrâna cotoroașă o mai lovește o dată... Strigoaica mormăie ceva neclar și își retrage bastonul. Se aude în întuneric sunetul înfundat al oalei de noapte.

— Zuleiha! urlă Strigoaica spre jumătatea de izbă a fiului.

Așa începe de obicei dimineața în casa lor.

Zuleiha își înghite saliva vâscoasă, gâtul îi rămâne uscat. Oare am scăpat? Pășind cu mare grijă, coboară scara. Așteaptă câteva clipe.

— Zuleihaaa!

Acum e momentul. Soacrei nu-i place să repete a treia oară. Zuleiha grăbește pasul – „Vin, vin, mamă!” – și îi ia din mâini oala grea, acoperită cu capacul cald și umed, așa cum face în fiecare zi.

— Ai apărut, curcă plouată, bombăne soacra. Nu faci decât să dormi, puturoaso...

Murtaza s-o fi trezit probabil din cauza gălăgiei – poate iese în tindă. Zuleiha strânge marmelada sub braț (numai de n-ar

scăpa-o pe drum!), bătându-l cu picioarele după pâslari și dă fuga afară. Viscolul o izbește în piept, o prinde în pumnul încleștat, mai s-o smulgă din loc cu de-a sila. Cămașa i se ridică ca un clopot. Cerdacul se transformase peste noapte într-un morman de zăpadă – Zuleiha se repede în jos, abia nimerind treptele cu picioarele. Gata să cadă în genunchi, își croiește drum spre latrină. Se luptă cu ușa, o deschide împotriva vântului. Varsă oala în gaura înghețată. Când se întoarce în casă, Strigoaica nu mai e acolo – s-a dus în camera ei.

În prag o întâmpină Murtaza, somnoros, cu lampa de gaz în mână. Sprâncenele stufoase i se apropie de rădăcina nasului, cutele săpate pe obrajii boțiti de somn sunt adânci, par tăiate cu cuțitul.

— Te-ai tâmpit, femeie? Pe viscolul ăsta, dezbrăcată?

— Am dus oala mamei și m-am întors...

— Iar vrei să boalești toată iarna? Și să lași toată casa în seama mea?

— Ce tot spui, Murtaza! Nici măcar nu mi-a fost frig. Uite!

Zuleiha întinde palmele roșii, ținând strâns coatele pe lângă corp – sub braț se topește marmelada. Nu s-o vedea sub cămașă? Pânza e udă de la zăpadă, i se lipește de corp.

Dar Murtaza e supărat, nici nu se uită la ea. Scuipează într-o parte, își trece palma peste capul ras, își netezește barba zburlită cu degetele.

— Dă-mi să mănânc. După aia curăță curtea și să fii gata de drum. Mergem după lemne.

Zuleiha pleacă capul și dispăre după *cearșau*.

A reușit! A reușit! Ah, da, Zuleiha, da, curcă plouată! Uite ce pradă: două bucăți de marmeladă gustoasă, strivite, încrețite, lipicioase. Oare o să reușească să le scoată azi? Și unde să ascundă comoara? Nu poate s-o lase în casă: în lipsa lor, Strigoaica scoțeste prin lucruri. Trebuie s-o ia cu ea. E periculos, firește. Dar astăzi se pare că Allah e de partea ei – trebuie să reușească.

Înfășoară strâns marmelada într-o bucată lungă de pânză și și-o pune colac în jurul mijlocului. Își îmbracă deasupra cămașa de corp, apoi *kulmekul*, șalvării. Își împletește cozile, își leagă basmaua.

La căpătâiul patului ei, dincolo de fereastră, semiîntunericul dens se subțiază, diluat de lumina slabă a dimineții mohorâte de iarnă. Zuleiha dă la o parte perdelele – e mai bine decât să robotești în întuneric. Lampa cu gaz de la colțul sobei își aruncă lumina chioară și în partea destinată femeii, dar Murtaza, econom din fire, a lăsat fitilul atât de scurt, încât flacăra abia dacă se vede. Nu-i nimic, ea ar putea face totul și legată la ochi.

Începe o nouă zi.

Până la amiază, viscolul de dimineață s-a mai înmuiat, și soarele s-a arătat pe cerul care începea să se însenineze. Au plecat după lemne.

Zuleiha șade în sanie cu spatele la Murtaza și privește cum se îndepărtează casele din Iulbaș. Verzi, galbene, albastre-închis, arată ca niște ciuperci viu colorate, ieșite de sub troienele de zăpadă. Lumânări înalte de fum alb se topesc în albastrul cerului. Zăpada scârșnește plăcut sub tălpicile saniei. Din când în când, Sandugaci fornăie și își scutură coama înghețată. Blana de oaie de sub Zuleiha se încălzește. Simte pe burtă căldura prețiosului brâu. De-aș reuși s-o duc astăzi...

O dor brațele și spinarea – noaptea a nins mult, și Zuleiha a dat mult la lopată înotând prin nămeți, croind cărări largi prin curte: de la cerdac la hambarul cel mare, la cel mic, la latrină, la grajdul de iarnă, la curtea din spate. După atâta muncă e tare plăcut să lenească în sania care se leagănă ritmic – să se așeze mai bine, să se înfășoare mai strâns în cojocul de oaie, să-și bage mâinile înghețate în mâneci, să-și lase bărbia în piept și să închidă ochii...

— Trezește-te, femeie, am ajuns.

Copaci uriași înconjură sania. Perne albe de zăpadă pe crengile brazilor și pe vârfurile răsfirate ale pinilor. Promoroacă pe crengile mestecenilor, lungi și subțiri ca părul femeilor. Mormane uriașe de zăpadă. Liniște – pe verste întregi de jur împrejur.

Murtaza își leagă la pâslari tălpicile împletite, sare din sanie, își pune pușca pe umăr, își vârlă la brâu un topor mare. Ia bețele în care să se sprijine și, fără să privească în jur, pornește cu pas sigur pe poteca ce duce în desigurul pădurii. Zuleiha îl urmează.

Pădurea de lângă Iulbaș e frumoasă, bogată. Vara îi hrănește pe săteni cu căpșuni mari și zmeură dulce, toamna, cu ciuperci aromate. Cu vânat de toate felurile. Din adâncul pădurii curge Cișme – de obicei e blând, puțin adânc, plin de pești iuți și raci lenți, dar primăvara e năvalnic, supărat, umflat de la zăpada topită și de la mâl. Pe vremea Foametei celei mari doar pădurea și râul îi salvaseră. Și mila lui Allah, firește.

Astăzi Murtaza a ajuns departe, aproape de capătul drumului croit demult, care duce până se termină partea unde lumina pătrunde în pădure. Apoi intră în Poiana Mărginașă, înconjurată de nouă pini strâmbi, și se întrerupe. Mai departe nu mai e drum. Pădurea se sfârșește și începe codrul des, cu arbori doborâți de furtună, populat de fiare sălbatice, duhuri ale pădurii și tot felul de alte făpturi necurate. Brazii negri seculari, cu vârfurile ascuțite ca lăncile, cresc atât de deși, încât nu poți trece cu calul printre ei. Iar copaci care lasă lumina să treacă – pini ruginii, mesteceni pătați, stejari cenușii – nu cresc deloc acolo.

Se spune că dacă străbați codrul poți ajunge la pământurile cereșilor – dacă mergi multe zile la rând spre vest. Dar ce om în toate mințile ar vrea să facă așa ceva? Nici măcar pe vremea Foametei celei mari nu îndrăzneau sătenii să treacă granița Poienii Mărginașe: jupuiau scoarța copacilor, rodeau ghinde și scormoneau în găurile de șoarece după grăunțe, dar nu intrau în codru. Iar cine intra, nu-l mai vedea niciodată.

Zuleiha se oprește o clipă și așază pe zăpadă coșul mare pentru vreascuri. Se uită neliniștită în jur – degeaba se duce Murtaza atât de departe.

— Mai avem mult de mers, Murtaza? N-o mai văd pe Sandugaci printre arbori.

Bărbatul nu-i răspunde – își croiește drum prin hățişul virgin, afundat până la brâu, înfige bețele lungi în nămeți și strivește zăpada, care scârțâie sub tălpicile late. Doar câte un nor de abur înghețat se ridică din când în când deasupra capului său. Într-un târziu, se oprește lângă un mestecăn înalt și drept, năpădit de ciuperci, și bate mulțumit în trunchi: ăsta e.

Cuprins

<i>Iubire și tandrețe în infern</i>	5
---	---

Partea întâi CURCĂ PLOUATĂ

O zi	9
O bătaie în geam	36
Întâlnirea	55

Partea a doua ÎNCOTRO?

La drum	77
Cafeaua	93
Kazan	113
Până la noi ordine	131
Evadarea	153
Barja	173

Partea a treia SUPRAVIEȚUIRE

Treizeci	197
Nașterea	211
Prima iarnă	229
Colonia	265
Un om bun	296
Pasărea-Han	319
Patru îngeri	333
Cortul negru	352

Partea a patra ÎNTOARCEREA

Războiul	375
Iusuf și Zuleiha	391
<i>Glosarul cuvintelor și expresiilor în limba tătară</i>	417